

UDK 81'373.231(497.6)"04/14"
811.163.4*3(497.6)"04/14"
Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Indira Šabić

FONOLOŠKI RAZVOJ LIČNIH IMENA U SREDNJOVJEKOVNOJ BOSNI

U radu će se analizirati fonološke promjene antroponima u starobosanskome jeziku. Također, rad se bavi i općim, bitnim značajkama vokalnoga i konsonantskoga sistema definiranoga korpusa. Autorica se naročito fokusira na sljedeće promjene koje su se realizirale na terenu srednjovjekovne Bosne: refleks poluglasa, refleks glasa jat, promjena *l* u *o*, promjena *s* u *š*, kako se ponašaju slogotvorni sonanti *r* i *l*, i suglasnici *h* i *f* u domaćim riječima i posuđenicama.

Ključne riječi: antroponimi, fonološke značajke, refleks poluglasa (*jer* i *jor*), nepostojano (poluglasničko ili pokretno) *a*, refleks jata, slogotvorni sonanti *r* i *l*, glas *h*, starobosanski jezik

Kako su imena i prezimena leksemi, oni, poput apelativa, imaju glasovne i naglasne značajke govora u kojem su nastali. S obzirom na vokalni i konsonantski te naglasni sistem, srednjovjekovna bosanska imena i prezimena pripadaju zapadnoštokavskom dijalektu. Kako su mnoga od njih nastala u razdoblju srednjovjekovnoga razvoja bosanskoga jezika, prije dolaska Osmanlija, uglavnom su domaći, slavenski leksički elementi bili prisutni u govoru ondašnjega srednjovjekovnog bosanskog puka, pa mnoga imena i prezimena iz definiranoga korpusa u svojim osnovama čuvaju stare slavenske lekseme i tvorbene osobine. Dakle, antroponimi su, kao sastavni dio leksika srednjovjekovnoga bosanskog jezika, pratili i njegove fonološke mijene.

GLASOVNE PROMJENE U STAROBOSANSKOME JEZIKU

Glasovne promjene koje su se manifestirale na terenu srednjovjekovne Bosne, interferiraju, križaju se i supostoje s glasovnim razvitkom i glasovnim promjenama koje su odlikovale južnoslavensku regiju. Glasovne promjene starobosanskoga jezika zrcale i utjecaje crkvenoslavenskoga jezika koji se koristio u Hrvatskoj, Srbiji i šire. Neke su općeslavenske glasovne opreke koje su bile svojstvene starocrkvenoslavenskom bile neutralizirane, a time su neka glagoljska slova postala fonološki nefunkcionalna, tj. ostala su bez odgovarajućega glasa (usp. Mihaljević 2009: 294). Takva su slova ili uklonjena iz slovnoga popisa ili su postupno promijenila svoju ulogu. U tom segmentu može se pratiti odnos povijesti bosanske i hrvatske pismovne kulture, u domeni istočnoga pola hrvatskoga glagoljaštva, odnosno dijela sastavnice hrvatskoga glagoljaštva kao kulturološkoga kompleksa. On uključuje svu pismovnu produkciju na slavenskim pismima i jezicima (s bazičnim staroslavenskim), pri čemu odnos nipošto nije paralelan (Žagar 2009: 188). Unutar bosaničnoga korpusa koji je posvjedočen od X/XI stoljeća, i s obzirom na njegovu tematsku širinu tekstova, kulturološki spektar koji je bio pokriven i teritorijalna rasprostranjenost upotrebe, karakteristike koje je bosančica unijela u korpus nameću se važnim i dominantnim. Već u X/XI stoljeću, na Humačkoj ploči, na slovnome inventaru se ogledaju kasnije potvrđivane bosanične posebnosti, npr. slovo *đerv*, kojeg u ćirilici izvorno nije bilo, za meko /g'/ (vjerojatno pod sistemskim utjecajem glagoljice), što je doprinosilo markiranosti i izgradnji starobosanskoga jezika.

REFLEKS POLUGLASA

U znanstvenoj su literaturi jerovi poznati pod različitim nazivima. Njihov je nastanak vezan uz jednu od glasovnih tendencija u oblikovanju samoglasničkoga sistema praslavenskoga jezika poznatu kao prijelaz kvantitativnih u kvalitativne razlike. Riječ je o dvama glasovima, tzv. *joru* i *jeru* (u skladu s nazivima glagoljične i ćirilčke azbuke). Jor se kao tvrdi, velarni glas razvio iz indoeuropskoga kratkog *ǫ* (< *u*) dok se njegov meki, palatalni parnjak razvija iz kratkog glasa *ĩ* (< *i*). (usp. Lukić 1999: 148-149) Nedugo nakon postanka, tj. nakon kvalitativnoga odvajanja kratkih samoglasnika od dugih, i razvijanja dvaju alofonskih inačica *ь* i *ѣ*, poznatih kao slabi i jaki jerovi, proces njihova razvoja bio je različit. Slabi su se jerovi izgubili, a jaki su zadržani kao puni samoglasnici. Te su dvije promjene poznate kao gubljenje ili

redukcija i vokalizacija jerova ili poluglasa. Redukcija i vokalizacija poluglasa, zajedno s gubljenjem nosnih samoglasnika, označuju kraj praslavenskoga (općeslavenskog) razdoblja i početak razvoja pojedinačnih slavenskih jezika. Stoga ne čudi da je razvoj poluglasa na različitim dijelovima slavenskoga ozemlja različit (usp. Mihaljević 2002: 198-199).

Jerovi su počevši od druge polovine X stoljeća na terenu srednjovjekovne Bosne, imali dvojaku vrijednost: glasovnu (vokalizovani jaki poluglasi) i pravopisnu (potpuno reducirali slabi poluglasi), bez glasovne vrijednosti, koji su se i dalje pisali, naročito na kraju riječi, čemu se pripisuje vrijednost pisarskoga manira naslijeđena iz prošlosti. Do kraja XII stoljeća poluglas još uvijek vjerojatno egzistira kao zaseban fonem u vokalnem sistemu, ali kao jedan, budući da su se jer i jor fonološki izjednačili (Malić 1985: 87). U to vrijeme poluglas se kao fonem čuva u jakom položaju, ali se bilježi i na kraju riječi, dakle, u slabom položaju kao pisani manir, bez izgovorne vrijednosti. U korpusu antroponima zabilježena je vokalizacija jakog poluglasa (ъ > a) u slogovima nastalim nakon pomicanja slogovne granice uslijed nestanka slabog poluglasa na kraju ili/i u sredini imena: *Bogavacъ* (Zb.2: 63), *Radinac* (Zb.4: 290), *Radovac* (Zb.1: 29)

Međutim, u primjerima koji su i tokom XIV, XV, XVI i XVII stoljeća nastavili bilježiti poluglas koji se uglavnom tumači kao pisarski manir (to potvrđuju i oblici u kojima je poluglas iza vokala, što je svjedočanstvo da je poluglas izgubio svoju glasovnu vrijednost: sije leži *Vukšaъ* Mitrović Zb.3:172) poluglas se pisao i umjesto a u N i G jd.: a se leži *Vukšъ* Dubčević (N sing) Zb.3: 143, a se leži gospoê *Goisavъ* (N sing) Zb.3: 178, a se leži *Trt[i]šъ* (N sing) Zb.4:221, a se leži *Radosavъ* Vukčić, [sin] *Vukcъ* Pićevića (G sing) Zb.2: 91, a se leži sin *Vukašinъ* (G sing) (Zb.4: 220).

Historijski gledano, nepostojano, pokretno ili poluglasničko a nastao je vokalizacijom poluglasa i vokalizacijom sekundarnoga poluglasa kao sekundarni glas a (a u novijim tvorbama po sistemu). Glas a u primjerima tipa *Vukac* (N jd.) nastao je vokalizacijom poluglasa u jakom položaju *Vukac* < *Vukъcъ* (kao lovac, konac, vijenac < ловъcъ, копьcъ, вѣньcъ).

Oblik za G jd. *Vukca* izvodi se prema *Vukъca* (kao lovca, konca, vijenca prema ловъca, копьca, вѣньca) jer je došlo do ispadanja poluglasa u slabome položaju. (usp. Mihaljević 2007: 299) Sekundarni poluglas javlja se (nakon nestanka krajnjega poluglasa) u završnom skupu (osim *st*, *zd*, *šć*, *žj* < *žd*). Refleks sekundarnoga poluglasa ponaša se analogno refleksu jakoga poluglasa u tom položaju, tj. kao nepostojano a, što znači da dolazi samo u određenim gramatičkim kategorijama: *Viganj* (Zb.1: 1, 2: 103, 3: 199) < *Vign'ъ* < *Vignъn'*. (Ivšić 1970: 110)

Postupak bilježenja poluglasa tamo gdje mu po etimologiji nije mjesto, markirano je postupkom *imprudencia scriptoris*, odnosno nedovoljnoj erudiciji pisara ili nespretnosti klesara, što je također “jedan među najboljim dokazima kako srednjovjekovni pisari više ne poznaju njegovu pravu funkciju” (Lukić 1999: 154): *Rьdiši* (Zb.3:145), *Mьilo* (Zb.2:97), *Branьkombь* (Zb.3:113) Međutim, značajan je i broj primjera u kojima je poluglas etimološki zabilježen: *Zagorьc* (Zb.3:138), *Bunьcь* (Zb.3:141), *Milьcь* (Zb.4:310), *Dragьcь* (Zb.4:307), *Hramьka* (Zb.3:130), ali navedeni primjeri nisu odraz narodnoga govora tog vremena. Vjerojatno su ti primjeri odraz pisarske tradicije i staroslavenske norme, a ne stvarnog stanja u jeziku, jer je vokaliziranje poluglasa u sufiksima –ць i –ькь bivalo najdosljednije provođeno (Damjanović 2009: 367). Tome u prilog idu i sljedeći primjeri s poluglasom u slabom položaju: *Bratьmio* (Zb.4:304), *Milьtena* (Zb.2:102), *Vratьka* (Zb.2:102).

REFLEKS JATA

Refleski su praslavenskoga fonema *jat* u savremenim slavenskim jezicima vrlo raznoliki i kreću se od niskoga samoglasnika *a*, preko ‘*a*, *e*, zatvorenoga *ę* i visokoga samoglasnika *i*, sve do dvoglasa tipa *ie* ili *ei* (usp. Mihaljević 2002: 214) Često se grafem *jat* javlja u srednjovjekovnim bosanskim tekstovima, zapisima i natpisima, u kojima njegovo ostvarenje najviše ovisi o govoru piščeva kraja i u tekstu književnoga (i narodnoga) jezika, u kojima refleksi ne moraju biti isti i često nisu isti. Kada u tekstu nađemo pokoju zamjenu za *jat*, ili se često javlja on sam, onda nam sporadične zamjene govore o tome kako se *jat* ostvario u piščevu govoru ili govoru piščeva kraja, a za nezamjenjeni *jat* pretpostavljamo određena pravila čitanja koja su dio vladajućega ortoepijskog uzusa. (Damjanović 2009: 360) Refleks *jata* u definiranom korpusu najčešće ovisi o tome je li mjesni govor pojedinoga pisca ikavski, ekavski, ijekavski ili mješoviti, stoga će u srednjovjekovnim bosanskim zapisima i natpisima koji su predmet ovoga istraživanja, prevaga jednoga od različitih refleksa *jata* ovisiti upravo o navedenom unutarjezičnom čimbeniku.

Dokumenti srednjovjekovne pismenosti svjedoče najraniju pojavu ikavizama (*ě > i*), što se javlja krajem XIII stoljeća u zapadnome dijelu štokavskoga govora, a stoljeće kasnije ijekavizmi. Ikavski refleksi *jata* zabilježeni su na prostorima koji su i danas ikavski, odnosno na području zapadno od Neretve, i u međuriječju Bosne i Vrbasa. Potvrde iz antroponimijske domene su sljedeće: *Sulimana* (Zb.4:230, 281), *Stipko* (Zb.2:89, 4:207), *Stipan* (Zb.1:1, 45, 2:55; P.14, 45, 53, 54, 59, 62, 70, 71, 97, 103, 111), *Stipoe* (P.26, 15, 40), *Stifan* (P.41, 70, 76), *Stipac* (P.47), *Cvitimir* (P.59),

Cvitichovich (Zb.4: 271). Natpis iz Dumanjića, blizu Rogatice ima ijekavsko-ikavski refleks jata. U ličnome imenu refleks je ikavski: *Suliman*, dok je imenica *biljeg* pisana u jekavskome obliku. Po cjelokupnome razvitku govora u Bosni i Hercegovini, Aleksandar Belić smatra da se ikavizam javlja krajem XIII stoljeća i u zapadnome dijelu štokavskoga govora i u obližnjem čakavskom, ali tako da je nemoguće znati gdje se prvo pojavio. Pri tome, on ističe da se ikavizam na terenu srednjovjekovne Bosne prvotno razvio u bosanskome zapadnom govoru, između Bosne i Vrbasa, pa da se odatle centrifugalno širio na sve strane (usp. Nakaš 2008: 201, i Peco 2001: 50). Međutim, Pavle Ivić (2001: 194) oponira takvome stavu smatrajući da je “u nauci iznošena pretpostavka da su jekavski šćakavci u Bosni jekavizirani ikavci, i da je taj dio Bosne, sve do Drine, bio u srednjem vijeku ikavski, te da je tek docnije promijenio nariječje pod pritiskom hercegovačkih doseljenika”. Jedan od temeljnih argumenata takvoj tvrdnji su ikavski refleksi jata na natpisima u istočnoj Bosni. “Vrijednost toga argumenta ograničena je zbog opće nesigurnosti ovih natpisa, punih pogrešaka u jeziku i pisanju, a i zbog mogućnosti da se iza ovog ikavizma krije tradicija u stereotipnim grobnim formulama. Uostalom nije isključeno da su klesari bili svi iz istog kraja gdje se gajila tradicija tog zanata, i da je taj kraj bio ikavski.” (Ivić 2001: 194-195) Dževad Jahić također smatra da istočna Bosna nikada nije bila ikavska te za ikavski refleks jata prihvaća Ivićevu tezu o podrijetlu klesara: “vjerojatno su klesari i ovdje bili iz južnijih, najčešće dalmatinskih krajeva, ili onih bliže Dalmaciji, i da su ikavizam donosili kao izvornu dijalekatsku crtu. Njome su se mogli naslanjati na bosanski ikavizam, prihvaćen i njegovan kao pisani manir dvorca i vlastele.” (Jahić 2002: 30) Međutim, iz razloga što se na natpisima ne nalazi više čakavskih osobina, što su bosansko-humske povelje pisane ikavskim refleksom jata, te što je na području Hercegovine bilo pismenih klesara, prethodni argumenti postaju sporni.

Imena i prezimena kao i apelativi, imaju glasovne značajke govora u kojem su nastala, pa ikavski refleks jata u prezimenima *Stipojević* (P.96, 97), *Stipković* (P.71), *Stipanović* (P.72, 97), *Stipanić* (P.14), sugeriraju da je riječ o ikavskom govoru. Takve potvrde su odgovarale središnjem dijelu današnje Bosne, odnosno evidentirane su na poveljama pisanim u Vranduku, Sutjesci, Kreševu i Sokolu, odnosno “ikavizam je kao pisani manir preovladavao i u ijekavskim sredinama (dijalekatski iskonski ijekavskim) kakvo je npr. Sarajevo. Radilo se, dakle, o jednom širem bosanskom pisanom maniru.” (Jahić 1999: 121)

Dokumenti srednjovjekovne pismenosti pokazuju sljedeći vremenski slijed u vezi s reflektiranjem jata: u njima se javljaju najprije ikavizmi, a stoljeće kasnije ijekavizmi. Zanimljivo je da tek u vrijeme kada se u pojedinim tekstovima počinju

javljeni ijekavizmi, moguće je posvjedočiti, po prvi put, posve dosljedno ikavske povelje, i to na području koje nije dijalekatski ikavsko (usp. Nakaš 2008: 201).

Pojava hiperjekavizama kod Kosače intrigantna je po tome što se suprotstavlja u nauci postavljenoj hipotezi da je, neposredno pred defonemizaciju, bilo sljedeće stanje, u zapadnoštokavskom jekavskom: *prid*, *nêšto*, *mêr*, u zapadnoštokavskom ikavskom: *prêd*, *nêšto*, *mir*, u istočnoštokavskom jekavskom: *prêd*, *nešto*, *mir*. Zbog toga se može pretpostaviti da je hiperjekavizam katkad kod pisara shvaćen kao dio manire, ili da ovakvi primjeri dokazuju sporadično ostvarivanje diftongizacije. Druga mogućnost bi mogla biti posljedica poneretvanskog dijalekta koji je u prošlosti predstavljao vezu između dubrovačkoga i istočnobosanskoga dijalekta. “Samo na 17 natpisa zabilježen je ijekavski i jekavski refleks jata, četiri su natpisa smještene u Bosni, i to tri u blizini Rogatice, i jedan u blizini Kalesije. Ostatak natpisa su u Hercegovini, zabilježeni većinom na području južno i jugoistočno od Stoca.” (usp. Šator 2009: 97) Ijekavski refleksi jata u antroponimima zabilježeni su u sljedećim oblicima: *Stiepanov* (Zb.1:31), *Cvietko* (Zb.3:155), *Ružier* (P.90, 93, 106).

Oblici u kojima je zabilježen kratki jat: *Beoka* (Zb.3:186, 4:247), *Boleslav* (Dizdar 1969: 77), a koji je na natpisima zabilježen sa e, treba čitati kao je s obzirom da u bosančici nije postojao poseban grafem j (usp. Šator 2009: 103).

Na velikom broju natpisa jat je zabilježen u svome etimološkom obliku “što znači da se radi o ijekavskome tlu, gdje je zamjena izvršena tek u XV stoljeću” (Kuna 2008: 78): *Stêpan* (Zb.1:24, 4:213, 222), *Crêp* (Zb.2:80, 3:141), *Cvêtko* (Zb.2:90, 3:157), *Bêlosavъ* (Babić, 2004: 90), *Bêlhan* (P.7), *Bêlijak* (P.25, 26, 37), *Bêlica* (P.25, 61), *Prêrad* (Zb.4:297), *Prêhten* (Zb.4:311), *Nêmičić* (P.46), *Mladên* (P.46), *Gradêša* (Zb.4:252), *Kurêk* (Zb.3:177), *Mêrak* (Babić, 2004:93). Općenito se u Bosni grafija jata na etimološkome mjestu staroga vokala zadržavala duže nego što se to očekivalo, s obzirom na primjere tolike rane ikavske zamjene u crkvenim spomenicima tog područja poput XIII stoljeća. Može se reći da se ikavizam nije u potpunosti razvio i da je s njim supostojao fonematski diftonški refleks zatvorenog *e* koji se i dalje bilježio zasebnim grafemom. To bi značilo da proces defonemizacije refleksa jata teče postupno i zahvaća neke pozicije ranije od drugih, očito u ovisnosti od fonemskoj okolici, ili o prozodijskim obilježjima.

SLOGOTVORNI SONANTI

Protočnici su mogli u indoeuropskome prajeziku biti i slogotvorni, a prvi je to za protočnik r uočio Hermann Osthoff 1876. godine, a onda iste godine za ostale glasove

iz te skupine Karl Brugmann. U praslavenskoj su se indoeuropski slogotvorni sonanti razdijelili na niz samoglasnik + sonant (usp. Mihaljević 2002: 94. i 121). Kako već u najstarijim spomenicima dolazi do zamjenjivanja *ъ* i *ь*, pa se uz *ргъвъ* pisalo *ргѡвъ*, uz *srъdъce* i *srъdъce*, uz *smъrътъ* i *smъrътъ* (npr. u Zografskom evanđelju), zaključivalo se da je razlikovanja po palatalizaciji u staroslavenskom jeziku moralo rano nestati i da su svi *ръ* i *ль* pomalo (u izgovoru) prelazili u *ръ* i *ль*. Da je to morala biti mlađa pojava, koje u IX stoljeću možda nije bilo ili još nije bila toliko raširena, dokazuje se time što se iskonska podjela na *ръ*, *ль* i *ръ*, *ль* u nekim kategorijama (npr. u Zografskom evanđelju) još dobro čuvala (Hamm 1974: 81).

Zanimljivo je da ni u srednjovjekovnim tekstovima, gdje je poluglas uglavnom samo tradicionalna grafijska oznaka bez stvarne izgovorne vrijednosti, zbog čega se vrlo često i izostavlja, rijetko ima iznimaka u njegovom bilježenju kada je u pitanju oznaka za slogotvorno *r*: *Grъgurъ* (Zb.1: 10), *Tvrъtka* (Zb.1: 15, 2: 102, 4: 215, 245), *Tvrъdko* (Zb.3: 182), *Grъdъ* (Zb.3: 129), *Mrъč[ić]ъ* (Zb.3: 150, 173), *Tvrъdisav* (Zb.3: 187), *Srъničanъ* (Zb.3: 190), *Prъž[o]въ* (Zb.4: 235), *Hrъvatin* (Zb.4: 278), *Prъvъko* (Zb.4: 290), *Srъničъ* (Zb.4: 310), *Ozrъko* (Zb.4: 311)

Dijaci gotovo nikada ne zaborave staviti svoju pravopisnu oznaku (poluglas) za slogotvorno *r*. U svim srednjovjekovnim tekstovima gdje je poluglas samo tradicijska grafijska oznaka, bez stvarne izgovorne vrijednosti pa se vrlo često izostavlja, nikada nema propusta kada je u pitanju oznaka za slogotvorno *r*. Uzrok takvoj pravilnosti mogao se očitovati jedino u razlici izgovorne vrijednosti između slogotvornog i neslogotvornog *r* koja je nekada bila dostupna prosječnom sluhu, dok je danas ona detektibilna samo mjernim instrumentima i praktički nerazpoznatljiva prosječnom govorniku (usp. Nakaš 2010: 211).

Dakle, oba sonanta se najčešće bilježe po klasičnom staroslavenskom uzusu (*ръ*, *ль*), a kada nije tako, onda je znak za poluglas ispred sonanata (samo formalan povratak na tautosilabičke skupove *ьr*, *ьr* i *ьl*, *ьl*) ili su sonanti s obje strane okićeni grafemima za poluglase. Asim Peco smatra da finalno *l* u srednjovjekovnim zapadnohumskim spomenicima opstaje zahvaljujući djelovanju formiranoga pisarskog manira (Peco 1986: 46). Također se javljaju oblici sa sonantom *l* na kraju sloga u zapadnobosanskih spomenicima sve do početka XVIII stoljeća, za što nalazi objašnjenje u snažnom djelovanju pisarske tradicije (Peco 2007: 78). Iako se mijena datira u razdoblje od XII do XIV stoljeća (Holzer 2011: 84) u ekscerpiranim oblicima antroponima, proces zamjene slogotvornoga *l* samoglasnikom *u* je trajao do kraja XV stoljeća. U antroponimijskim je oblicima prisutno uglavnom u izvedenicama od osnove *vuk-*: *Vъlkъs* (Zb.4: 239), *Vъlk* (Zb.4: 313), *Vlk* (Dizdar 1969: 77), *Vlkanъ*

(Zb.4: 243), *Vlčko* (Dizdar 1969: 77), *Vl̋kcu* (P.20), *Vl̋kь* (P.18), *Vl̋koslavu* (P.11), *Vl̋ku* (P.15), *Vl̋čkom* (P.12), *Vl̋kota* (P.21), pored oblika u kojima je *l* dalo u: *Vukac* (P.61, 70), *Vuk* (P.14, 73), *Vukosav* (P.14), *Vukman* (P.91), *Vukašin* (P.62), *Vukmir* (P.74), *Vukić* (P.96).

Vatroslav Jagić i Vatroslav Oblak su pretpostavljali da je proces zamjene tekao na sljedeći način: *l > ul, uo > u*. Po njihovu mišljenju taj je proces počeo u dugim slogovima, kada je narasla potreba da se *l* dulji, porao se razviti pazvuk (Jagić 1880: 386-397; Oblak 1896: 209). Aleksandar Belić je pretpostavio mogućnost da dugo *l* daje *lu*, a kratko *u* (Belić 1972: 78; Damjanović 2009: 362)

Poznato je da je proces zamjene slogotvornoga *l* samoglasnikom u štokavici okončan u XIV stoljeću (Lukežić 1989: 25), ali treba istaknuti činjenicu da će se neizmjenjeno slogotvorno *l* naći i u mlađim tekstovima sve do kraja XV stoljeća.

PRELAZAK L U O

Od druge polovine XIV stoljeća do druge polovine XV stoljeća, proces je promjene *l* u *o* bio završen na velikome dijelu štokavske teritorije (Vuković 1974: 107). Na osnovu analize natpisa na kojima se bilježi *l* na kraju riječi, zapaženo je da se na svim tim natpisima čuvaju starije jezičke osobine: poluglas se bilježi na kraju riječi koja završava suglasnikom, uz vokalno *r* bilježi se poluglas, korišten je prijedlog *въ* ili *va*, neizvršena metateza u oblicima *kto* i *vse*. Svi se ti natpisi osim kočerinskoga nalaze sjeverno od lûka Neretve, na graničnom području istočne Bosne koja je bila zapadnoštokavska i istočne Hercegovine, koja je bila istočnoštokavska (Šator 2009: 111). Čuvanje finalnoga *l* može se objasniti fonetsko-grafijskom osobinom u kojoj se odražava kontinuitet zapadnoštokavskoga pisanog idioma (Nakaš 2010: 211; Peco 2007: 65) U analiziranome korpusu suglasnik *l* se čuva na kraju ili u sredini riječi *Milbrat* (Zb.4:297, 303, 3:179), *Radmilь* (Zb.4:290), *Radomil* (Zb.4:257), *Pavalь* (P.36), *Pavь* (P.53), *Grьdomilь* (P.7), *Milьtěнь* (P.9), ali u onim tekstovima koji su pod većim utjecajem štokavštine prelazi u *o*: *Pavao* (Zb.1:11, 2:88, 3:163), *Bratьmio* (Zb.4:304), *Miobrat* (Zb.3:166), *Miogost* (Zb.1:46)

SUGLASNIK H

Glas *h* je frikativni zadnjonepčani bezvučni suglasnik, koji je po svome izgovoru podložan slabljenju i gubljenju, koji je u dobrom dijelu istočnoštokavskih govora (ekavskih i ijekavskih), a i u većem dijelu kajkavskih govora taj glas se potpuno gubi ili je zamjenjen drugim suglasnicima ili sonantima. U bosanskoj pisanoj tradiciji srednjega vijeka glas *h* se redovito koristi. On je stabilan glas kako u antroponimima tako i u ostalim riječima. U zadanome korpusu suglasnik *h* se uglavnom čuva u svim slogovima imena, tako u inicijalnoj poziciji: *Herak* (Zb.1:32), *Hrabren* (Zb.2:49), *Humko* (Zb.3:126), *Hrambk* (Zb.3:130), *Hotin* (Zb.4:298), *Hlap(a)c*, *Hrvatín* (P.68), *Hrnjak* (P.69), *Hrstić* (P.88), *Hrela* (P.9), *Hržičić* (Zb.4: 285), *Hrabren* (Zb.1: 49, 50, 55), *Horić* (Zb.4: 298), *Heraković* (Zb.2: 62), *Hateljević* (Zb.2: 93), *Hrvoje* (P.59); u medijalnoj poziciji: *Polihrania* (Zb.2:102), *Mihail* (Zb.1:14, 4:256, 294), *Božihnin* (Zb.4:236), *Radohnić* (Zb.1: 51), *Vlahović* (Zb.1: 43, 2: 58, 3: 142); te u finalnoj poziciji: *Tarah* (Zb.2:63), *Vlah* (Zb.3:142). Samo u jednome primjeru došlo je do redukcije ovoga suglasnika, u inicijalnome slogu imena, što se s obzirom na mnogobrojnost primjera u kojima se suglasnik *h* bilježi, može smatrati i pisarskom pogreškom *Umko* (Zb.2: 123).

Kontinuitet čuvanja suglasnika *h* zadržat će se i nakon srednjega vijeka, primjerice, u krajišničkim pismima samo 15 procenata čine primjeri s nedosljednosti ili nepravilnosti u vezi s bilježenjem ovoga suglasnika (usp. Nakaš 2010: 240). Preko riječi iz ostalih jezika (turskog, arapskog, perzijskog, grčkog, njemačkog i sličnih) u bosanskom jeziku suglasnik *h* je postajao sve frekventniji i u općem leksiku i u antroponimiji: *Hasan* (Zb.4:217), *Mahmut* (Zb.4:225), *Ahmat* (Zb.4:217).

SUPOSTOJANJE SUGLASNIKA *f* I *p* U TUĐICAMA

Bosanski je jezik u srednjem vijeku adoptirao i nove suglasnike. Takav je slučaj bio i sa suglasnikom *f*, koji je u jezik ušao uglavnom s posuđenicama iz latinskoga i s učenim europeizmima (usp. forma, fizika i sl.) kao i s onomatopejama (npr. frktati). (Matasović 2009: 65) Nisu zabilježeni oblici domaćih riječi u kojima je zabilježen suglasnik *f*, ali posvjedočen je u oblicima posuđenica *fratar*, *februar*, *logofet* i imenima koja nisu označavala osobe iz srednjovjekovne Bosne *Frančesko*, *Rafail*. Ime Stjepan (lat. *Stephanos*), koje je među navedenim stranim imenima, dolazi odomaćeno, pa na mjestu izvornoga *f* dolazi uglavnom domaće *p*.

U većem dijelu štokavskih narječja glas *f* se zamjenjuje u početku sa *p* (*Stefan* > *Stjepan*): *Stjepan* (Zb.1: 31), *Stapian* (Zb.2: 52), *Stepko* (Zb.4: 320), *Stipan* (Zb.1: 1, 45, 2: 56), *Stipko* (Zb.2: 89, 102, 4: 207), *Stipojević* (P.96, 97), *Stipković* (P.71), *Stipanović* (P.72, 97), *Stipanić* (P.14), *Stefan* (Zb.3: 193, P.17, 41, 62), *Stifan* (P.41, 70, 76), *Stefković* (P.25), *Stefanović* (P.25), *Stefanić* (P.17), *Štefan* (P.96, 97, 109), *Štepan* (P.97), *Štifan* (P.103), *Štipan* (P.49).

S obzirom na to da u imenu *Stepan*, *Stjepan*, *Stipan* (koje se javlja s tri refleksa), nije bilo, niti je moglo biti, staroslavenskoga glasa *jat*, navedeni oblici su hiperijekavizmi. To ime, od koga je kasnije izvedeno prezime patronimičkoga porijekla, postalo je od grčke riječi *stefanos*, što znači *okrunjeni*, *krunisani*. U početku su taj oblik uz vlastito ime dodavali vladari (*Stefan Nemanja* i *Stjepan Ostoja* – *okrunjeni Nemanja*, *krunisani Ostoja* i sl.), ali je kasnije postalo uobičajeni antroponim. Oblici s pseudojatzizmom prihvaćeni su kao normalni, ne samo zbog proširenosti i uobičajenosti nego i zato što vlastita imena imaju poseban status u standardnom jeziku, pa često i odstupaju od norme. (usp. Šipka, 2005: 99)

PROMJENA *s* U *š* U TUĐICAMA

Do promjene je dolazilo u inicijalnome dijelu ličnoga imena, međutim u većini slučajeva ova promjena nije dosljedna. To je vrlo markantna osobina srednjo-vjekovnoga mađarskoga latinizata pa su *Josip Hamm*, *Petar Skok* i drugi, tu pojavu u glagoljčnim i ćiriličnim tekstovima tumačili kao mađarski utjecaj mada je Hamm (1960: 164) upozorio na činjenicu da tu pojavu nalazimo i vrlo daleko od mađarske granice, a Hercigonja je naglašavao da ona ni izdaleka nije tako dosljedno provedena kao u kasnijim etapama razvitka čakavštine i kajkavštine i da ne bi bilo dobro zaboraviti da su termini i lična imena ulazili u jezik i preko venecijanskoga govora. (Hercigonja 1968: 335-336) Ova promjena u analiziranome korpusu posvjedočena je u sljedećim oblicima: *Štefan* (P.96, 97, 109), *Štepan* (P.97), *Štifan* (P.103), *Štipan* (P.49).

ZAKLJUČAK

Antroponimi su, kao sastavni dio leksika starobosanskoga jezika, pratili i njegove fonološke mijene. Glasovne promjene koje su se manifestirale na terenu srednjo-vjekovne Bosne, interferiraju, križaju se i supostoje s glasovnim razvitkom i

glasovnim promjenama koje su odlikovale južnoslavensku regiju. Glasovne promjene starobosanskoga jezika zrcale i utjecaje crkvenoslavenskoga jezika koji se koristio u Hrvatskoj, Srbiji i šire. S obzirom na to da su se slabi jerovi izgubili, a jaki zadržani kao puni samoglasnici, u korpusu antroponima zabilježena je vokalizacija jakog poluglasa (ъ > a) u slogovima nastalim nakon pomicanja slogovne granice uslijed nestanka slaboga poluglasa na kraju ili/i u sredini imena. U antroponimima koji su i tokom XIV, XV, XVI i XVII stoljeća nastavili bilježiti poluglas, takav postupak se uglavnom tumači kao pisarski manir (to potvrđuju i oblici u kojima je poluglas iza vokala, što je svjedočanstvo da je poluglas izgubio svoju glasovnu vrijednost. Imena i prezimena imaju glasovne značajke govora u kojima su nastajali, pa je u definiranom korpusu moguće posvjedočiti ikavski, ekavski i ijekavski refleks jata. To bi značilo da proces defonemizacije refleksa jata teče postupno i zahvaća neke pozicije ranije od drugih, očito u ovisnosti od fonemske okoline, ili o prozodijskim obilježjima. Dijaci, u pisanju antroponima, gotovo nikada ne zaborave staviti svoju pravopisnu oznaku (poluglas) za slogotvorno *r*, a što se tiče procesa zamjene slogotvornog *l* samoglasnikom, u na terenu srednjovjekovne Bosne, isti je okončan u XIV stoljeću, ali valja istaći činjenicu da neizmjenjeno slogotvorno *l* nalazi i u mlađim tekstovima, sve do kraja XV stoljeća. U bosanskoj pisanoj tradiciji srednjega vijeka frikativni zadnjonepčani bezvučni suglasnik *h* se redovito koristi. On je stabilan glas kako u antroponimima tako i u ostalim riječima. Bosanski je jezik u srednjem vijeku adoptirao i nove suglasnike. Takav je slučaj bio i sa suglasnikom *f*. Do promjene *s* u *š* dolazilo je u inicijalnome dijelu ličnoga imena, međutim u većini slučajeva ova promjena nije dosljedna.

IZVORI

Administrativno-pravni tekstovi

1. Dizdar, Mehmedalija Mak (1969), *Stari bosanski tekstovi*, Svjetlost, Sarajevo
2. Kovačević-Kojić, Desanka (1978), *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, Svjetlost, Sarajevo
3. Kuna, Herta (1974), *Hrestomatija starije bosanske književnosti*, knj. I, Svjetlost, Sarajevo
4. Nakaš, Lejla (2011), *Konkordancijski rječnik ćirilskih povelja srednjovjekovne Bosne*, Društvo za proučavanje srednjovjekovne bosanske historije, Sarajevo

Popis administrativno-pravnih tekstova i njihove kratice

- P.1. Povelja bana Kulina 1189.
- P.2. Ninoslav, Bosnae magnus banus prije 1232.
- P.3. Humski knez Andrej Dubrovniku prije 1235.
- P.4. Ninoslav, veliki ban bosanski 1240.
- P.5. Matthaesus Ninoslav, Bosnae magnus banus 22. mart 1240.
- P.6. Povelja humskog kneza Andreja Dubrovniku 1247-1249.
- P.7. Matheus Stephanus, Bosnae magnus banus 1249.
- P.8. Pismo kneza Črnomira Dubrovniku 1252-1254.
- P.9. Povelja humskog župana Radoslava Dubrovniku 22. maj 1254.
- P.10. 22. maj 1254. humski župan Radoslav
- P.11. Stjepan Kotromanić oko 1322.
- P.12. Stjepan Kotromanić oko 1323.
- P.13. Jelisaveta, supruga bana Stjepana, kćerka srpskog kralja Dragutina oko 1323.
- P.14. Stjepan Kotromanić oko 1326. godine
- P.15. Stjepan Kotromanić oko 1331.
- P.16. Ugovor bosanskoga bana Stjepana Kotromanića s Dubrovčanima 23. oktobar 1332.
- P.17. Ban Stjepan Kotromanić 15. mart 1333. u Srebreniku
- P.18. Knez Vladislav, kneginja Jelena, ban Tvrtko i brat njegov Vuk knezu Vlatku 1353.
- P.19. Tvrtko Kotromanić godine 1357.
- P.20. Ban Tvrtko Kotromanić 11. august 1366. pod Prozorom u Rami
- P.21. Tvrtko Kotromanić 1. juni 1367.

- P.22. Tvrtko Kotromanić 9. februar 1375. pod Bobovcem
P.23. Tvrtko Kotromanić 7. februar 1376.
P.24. Tvrtko I Kotromanić 1377-1385.
P.25. Tvrtko I Kotromanić 10. april 1378.
P.26. Tvrtko Kotromanić 12. mart 1380. na Moštru
P.27. Tvrtko Kotromanić 2. decembar 1382.
P.28. Tvrtko Kotromanić 2. decembar 1382.
P.29. Kralj Tvrtko I 4. mart 1387.
P.30. Kralj Tvrtko I 28. septembar 1388.
P.31. Kralj Tvrtko I 25. novembar 1388.
P.32. Kralj Tvrtko I maj 1389.
P.33. Kralj Tvrtko I 19. maj 1389.
P.34. Kralj Tvrtko 12. juni 1389.
P.35. Župan Milten i Ružir prije oktobar 1335.
P.36. Župan Sanko prije 1391.
P.37. Radič Sanković 15. april 1391.
P.38. Radič Sanković 15. maj 1391.
P.39. Kralj Dabiša 6. mart 1392. na Ceceni
P.40. Kralj Dabiša 17. juli 1392.
P.41. Kralj Dabiša 17. juli 1392. na Čihovićima
P.42. Kralj Dabiša 21. august 1392.
P.43. Kralj Dabiša 18. februar 1393.
P.44. Kralj Dabiša oktobar 1393.
P.45. Kralj Dabiša prije 15. oktobar 1393.
P.46. Kralj Dabiša 26. april 1395.
P.47. Kralj Dabiša 17. maj 1395.
P.48. Elena, udova kralja Dabiše 13. maj 1397. u Sutisci
P.49. Elena 22. maj 1397.
P.50. Elena 15. novembar 1397. na Moštru
P.51. Elena 9. mart 1398.
P.52. Elena april 1398.
P.53. Kralj Stefan Ostoja 20. novembar 1398.
P.54. Kralj Stefan Ostoja 15. januar 1399.
P.55. Kralj Ostoja 15. januar 1399. na Usori u Lišnici
P.56. Kralj Stefan Ostoja 5. februar 1399. u Sutisci
P.57. Bosanska kraljica Jelena Gruba 5. mart 1399.

- P.58. Vojvoda Radič Sanković i župan Bjelijak 25. august 1399.
P.59. Kralj Ostoja 8. decembar 1400.
P.60. Hrvoje Vukčić Hrvatinić, veliki vojvoda bosanski i herceg splitski 15. januar 1404.
P.61. Stefan Tvrtko Tvrtković 24. juni 1405.
P.62. Kralj Ostoja 4. decembar 1409.
P.63. Vojvoda Sandalj banici Anki 4. mart 1410.
P.64. Vojvoda Sandalj Dubrovniku 19. oktobar 1413.
P.65. Kralj Ostoja 20. novembar 1414.
P.66. Kralj Ostoja 28. oktobar 1416.
P.67. Kralj Ostoja decembar 1416.
P.68. Kralj Ostoja 1418.
P.69. Knez Grgur Vukosalić 6. juli 1418.
P.70. Kralj Stjepan Ostojić 5. mart 1419.
P.71. Sandalj Hranić, veliki vojvoda bosanski 14. juni 1419.
P.72. Kralj Stjepan Ostojić 4. decembar 1419.
P.73. Sandalj Hranić 30. juni 1420.
P.74. Kralj Stefan Tvrtko Tvrtković 16. august 1420.
P.75. Vojvoda Radosav Pavlović 24. april 1421.
P.76. Stefan Tvrtko Tvrtković 18. august 1421.
P.77. Radosav Pavlović 7. april 1423.
P.78. Sandalj, veliki vojvoda bosanski 1. novembar 1423.
P.79. Sandalj bosanski vojvoda 27. decembar 1423.
P.80. Radosav Pavlović 31. decembar 1427.
P.81. Knez Tvrtko Borovinić 14. mart 1430. pismo Dubrovačkoj općini
P.82. Radosav Pavlović 25. oktobar 1432.
P.83. Kralj Tvrtko II Tvrtković 2. mart 1433.
P.84. Vojvoda Radosav Pavlović 25. mart 1433.
P.85. Juraj Vojsalić, sinovac Hrvoja Vukčića, 12. august 1434.
P.86. Veliki vojvoda Stjepan Kosača, sin Vukca Hranića 10. oktobar 1435.
P.87. Veliki vojvoda Radosav Pavlović, 31. januar 1437.
P.88. Kralj Tvrtko II 26. mart 1438.
P.89. Radosav Pavlović januar 1439.
P.90. Radosav Pavlović, supruga Todora i sin Ivaniš 19. august 1439. u Borču
P.91. Herceg Stjepan Kosača 7. maj 1440.
P.92. Radosav Pavlović 10. april 1441.

- P.93. Vojvoda Ivaniš, sin Radosava Pavlovića 29. septembar 1442.
P.94. Veliki vojvoda Stjepan Kosača, sin Vukca Hranića 1. april 1443.
P.95. Stefan Tvrtko Tvrtković 22. juni 1443.
P.96. Tomaš Ostojić 3. septembar 1444.
P.97. Tomaš Ostojić 22. august 1446.
P.98. Kralj Tomaš 3. februar 1449.
P.99. Herceg Stjepan Kosača 5. juli 1450.1
P.100. Herceg Stjepan Kosača 5. juli 1450.2
P.101. Vladisav Hercegović oko 1450.
P.102. Vladisav Hercegović 15. august 1451. u Drinaljevu
P.103. Kralj Tomaš Ostojić 18. decembar 1451.
P.104. Herceg Stjepan Kosača 19. juli 1453.1 (oproštaj sinu)
P.105. Herceg Stjepan Kosača 19. juli 1453.2 (oproštaj supruzi Jeleni i vlastelinima)
P.106. Herceg Stjepan Kosača 10. april 1454.
P.107. Kralj Tomaš 19. februar 1459.
P.108. Herceg Stjepan Kosača 13. oktobar 1461.
P.109. Kralj Stjepan Tomašević 23. novembar 1461.
P.110. Stjepan Tomašević 25. novembar 1461.1
P.111. Stjepan Tomašević 25. novembar 1461.2
P.112. Stjepan Tomašević 25. novembar 1461.3
P.113. Stjepan Tomašević 25. novembar 1461.4
P.114. Herceg Stjepan Kosača 3. februar 1464.
P.115. Herceg Stjepan Kosača 17. septembar 1465.
P.116. Vojvoda Vladisav Hercegović 13. oktobar 1465.
P.117. Herceg Stjepan Kosača 5. decembar 1465.
P.118. Knez Vlatko Popović 1. januar 1466.
P.119. Herceg Stjepan Kosača iza 3. februar 1466.
P.120. Knez Žarko humski (Žarko chlmensis) 26. maj 1466.
P.121. Herceg Vlatko iza 1466. 122. Hercežica Cecilija 28. maj 1467.
P.123. Herceg Balša 1467-1470.
P.124. Veliki vojvoda Vladisav Hercegović 17. juni 1469.
P.125. Herceg Vlatko 26. januar 1470.
P.126. Herceg Vlatko 26. juli 1470.a
P.127. Herceg Vlatko 26. juli 1470.b
P.128. Alibeg Vlahović, sin kneza Ivana Vlahovića 26. juli 1470.

P.129. Herceg Vladislav 27. oktobar 1487.

P.130. Žarko, Tadija i Juraj humski (braća Vlatkovići) prije 25. mart 1493.

Epigrafski izvori

1. Babić, Mirko, Gordana, Tomović (2004), Starosrpski natpisi iz Bijeljine, Istorijski institut, Mešovita građa, *Miscellanea*, Nova serija knj. 22, Beograd, 82–104.
2. Bešlagić, Šefik (1971), *Stećci i njihova umjetnost*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo
3. Zb.I–IV – Vego, Marko (1962-1970), *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine*, knj. I–IV, Izdanja Zemaljskoga muzeja, Sarajevo

LITERATURA

1. Belić, Aleksandar (1972), *Istorija srpskohrvatskog jezika*, knj. II, sv. 1, Reči sa deklinacijom, Naučna knjiga, Beograd
2. Damjanović, Stjepan (2009), Staroslavenski i starohrvatski u hrvatskim srednjovjekovnim tekstovima, *Povijest hrvatskoga jezika* knj. I, Croatica, Zagreb, str. 351-403.
3. Hamm, Josip, L. Hadrovics (1960), Der südslavische Trojaroman und seine ungarische Vorlage (recenzija), *Slovo* 9-10, str. 145-149.
4. Hamm, Josip (1974), *Staroslavenska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb
5. Hercigonja, Eduard (1968), *Jezik glagoljaške neliturgijske književnosti 15. stoljeća i Petrisov zbornik* (doktorska disertacija u strojopisu), Zagreb
6. Holzer, Georg (2011), *Glasovni razvoj hrvatskoga jezika*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
7. Ivić, Pavle (2001), *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika: uvod i štokavsko narječje*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci - Novi Sad
8. Ivšić, Stjepan (1970), *Slavenska poredbena gramatika*, Školska knjiga, Zagreb
9. Jagić, Vatroslav (1880), Zur Frage über den Uebergang das silbenbildenden l in u, *Archiv für slav., Philologia*, IV, 386-397.
10. Jahić, Dževad (1999), *Bosanski jezik u 100 pitanja i 100 odgovora*, Ljiljan, Sarajevo
11. Jahić, Dževad (2002), Ijekavskoštakavski govori jugoistočne Bosne, *Bosansko-hercegovački dijalektološki zbornik VII*, Institut za jezik u Sarajevu, Sarajevo

12. Kuna, Herta (2008), *Srednjovjekovna bosanska književnost*, Forum Bosnae, 45/08.
13. Lukić, Milka (1999), Bilježenje jera u Psaltiru prvotiska Brevijara iz 1491. godine, *Jezikoslovlje*, 2-3; 147-156.
14. Lukežić, Iva (1989), O jeziku Vinodolskog zakona, *Godišnjak Riječkog književnog i naučnog društva* 3, 22-28.
15. Malić, Dragica (1984-85), Jezični sadržaj Povaljskog praga, *Rasprave ZJ* sv. 10-11, Zagreb, 87-98.
16. Matanović, Julijana (2009), Požurite, že-ne mo-je!, *Matanović Knjiga od žena, muškaraca, gradova i rastanaka*, Zagreb: Mozaik knjiga.
17. Matasović, Ranko (2003), *Kratka poredbenopovijesna gramatika latinskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb
18. Mihaljević, Milan (2009), Hrvatski i crkvenoslavenski jezik, u: *Povijest hrvatskoga jezika*, knjiga I, Croatica, Zagreb, 283-347.
19. Mihaljević, Milan (2002), *Slavenska poredbena gramatika*, Školska knjiga, Zagreb
20. Mihaljević, Milica, Marijana Horvat (2007), Glasovne promjene nepostojano a i e (problematizacija naziva, definicija i međuodnosa glasovnih promjena), *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 33, Zagreb
21. Nakaš, Lejla (2008), Zapadnoštokavski pisani idiom u srednjem vijeku, *Časopis za kulturu bosanskoga književnog jezika* 5, Tuzla
22. Nakaš, Lejla (2010), *Jezik i grafija krajišničkih pisama*, Slavistički komitet, Bosnistika, Sarajevo
23. Oblak, Vatroslav (1896), Zum silbenbildenden I im Slavischen, *Archiv für slav. Phil.* XVI, 198-209.
24. Peco, Asim (1986), *Ikavsko-štokavski govori zapadne Hercegovine*, Djela ANUBiH, knj. LXI, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 35, Sarajevo
25. Peco, Asim (2001), *Sa naših jezičkih izvorišta, Od Kulina bana do naših dana*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
26. Peco, Asim (2007), *Ikavsko-štokavski govori zapadne Bosne*, Dio 1, Uvod i fonetika, Bosansko filološko društvo, Akademija nauka i umjetnosti BiH, Sarajevo
27. Šator, Edim (2009), *Paleografske i fonetske odlike natpisa na stećcima u BiH*, Magistarski rad u rukopisu, Univerzitet Džemal Bijedić u Mostaru, Fakultet humanističkih nauka, Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik, Mostar, str. 149.

28. Šipka, Milan (2005), *Kultura govora*, Institut za jezik Sarajevo
29. Vuković, Jovan (1974), *Istorija srpskohrvatskog jezika*, I dio, Uvod i fonetika, Naučna knjiga, Beograd
30. Žagar, Mateo (2009), *Hrvatska pisma u srednjem vijeku*, Povijest hrvatskoga jezika, knjiga I, Croatica, Zagreb, 107-217.

PHONOLOGICAL DEVELOPMENT OF PERSONAL NAMES IN MEDIEVAL BOSNIA

Abstract:

This paper will analyze the phonological changes in anthroponyms in old Bosnian language. This paper also deals with important features of the vocal and consonantal system in this defined Corps. The authors focus especially on changes that were realized in the field of medieval Bosnia: the reflexes semi-vowels (*jer* and *jor*), the reflexes of *jat*, changes *l* in *o*, changes *s* in *š*, and how to behave consonants *r* and *l*, and consonants *h* and *f* in local words and loanwords.

Keywords: anthroponyms, phonological characteristics, semi-vowels (*jer* and *jor*) reflex, fugitive (semi-vowel or movable) *a*, reflex of *jat*, syllabic *r* and *l*, voice *h*, Old-Bosnian language

Adresa autora

Authors' address

Indira Šabić

Filozofski fakultet u Tuzli

indirasmajlovic@yahoo.com